

Ю. О. Міхєєва

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

МІФОЛОГІЧНИЙ ПЛАН ОБРАЗНОГО ВИСЛОВЛЕННЯ Е. ЮНГЕРА

Проаналізовано особливості міфотворчості Ернста Юнгера, а саме такого важливого аспекту, як міфологічний образний код. Розглянуто важливі для авторської художньої системи світобачення філософські типи Солдата та Робітника. Зроблено висновок, що ці постаті виводяться автором як символи нової епохи, за допомогою яких він наближається до пра-етосу людського існування.

Ключові слова: міфотворчість, образний код, тип, філософія, символ.

© Ю. О. Міхєєва, 2015

Проаналізовані особливості мифотворчства Ернста Юнгера. Уделено увагу розгляду причин звернення писателя до мифологізації та особливостям використання мифологічного коду. Розглянуті філософські типи Солдата і Рабочого, виводимі автором як символи нової епохи, з допомогою яких він наближається до пра-етосу людського існування.

Ключевые слова: мифотворчество, образный код, тип, философия, символ.

The article deals with the analysis of the mythological ground of Ernst Junger's works. The article is devoted to the consideration of the important aspect – the mythological word-pictorial code. Attention is drawn to the fact, that the mythological code has an achronous character and it keeps its features, although it is transformed in the works of many authors. The Ernst Junger's mythopoetry is analyzed from the modern methodological positions and in consideration of the best practices of the domestic and foreign germanists. Consideration is given to the causes of an active usage of mythology by the modern authors and the ways of its realization in the literary works. Attention is also given to the analysis of the pastoral modality, which becomes a distinctive part of the author's journals. The main philosophical types viz "Soldier" and "Worker" are described in short as an important aspect of author's artistic system of world-view. Conclusion is drawn, that these figures were extricated by E. Junger from his own military experience to be used as the symbols of the new age, whereby he could come nearer to the prime-ethos of the human existence. The analysis shows that by the adverting to the pastoral, military-heroical and cultural-historical codes the author creates his own original reality that describes his metaphysical world-view.

Keywords: mythopoetry, word-pictorial code, typ, philosophy, symbol.

Характерною рисою літератури ХХ ст. є звернення письменників до міфологічного образного коду, оскільки прямий спосіб зображення життя далеко не в усьому відповідає способу мислення авторів, особливо – епічних, і не може задовольнити творчу свідомість митця часу великих зламів, як відомо – утягнутого у великі трагічні потрясіння доби, свідка нерозв'язних духовних протиріч, спостерігача бурхливих соціальних та індивідуально-психологічних катастроф. Проникнення у глибинні сфери суперечливої дійсності нового часу потребувало певного відстороненого і разом з тим ментально-психологічно сугестивного, підкреслено навантаженого способу її поетичного осмислення.

Примітною рисою сучасної літератури стала її інтелектуалізація, що знаходило свій відбиток, поміж іншим, у знеціненні конкретного й одиничного на перевагу відстороненого та загального, а також спричиняло створення могутнього асоціативного плану зображення, спонукало до розробки складних, ідейно-концептуально насичених підтекстів образотворчості. Оповідачі прагнули захоплювати своїх реципієнтів так званими пригодами слова в річищі поглибленої багатозначної думки і свідомо заплутаного, ускладнено інтелектуального її оприявлення. Література епохи тяжіє до інакомовності надчасового за своєю сутністю міфу на знак максимально широкого узагальнення словесного зображення. Італійський дослідник Чезаре Павезе не одинокий, коли причину вражаючої життєздатності міфу вбачає в його символічній позачасовій природі, яка дозволяє міфу «відроджуватися» в різні епохи та в несхожих за стилем та жанрами художніх творах [10, S. 436-437].

Зрозуміло, в рамках досить стислої статті ми можемо зупинитися на висвітленні лише однієї з численних граней явища неоміфологізму, до того ж спрямованої конкретно персонілітично на творчість ще недостатньо вивченого автора, відомого надзвичайно складною, неординарною за своєю репутацією та досі дуже спірною в науці постаттю – Ернста Юнгера. Ставлення до творчості Е. Юнгера було й залишається неоднозначним і тепер, деякі дослідники творів автора, очевидно, не без підстав, вбачають профашистську спрямованість в його шуканнях, особливо періоду до приходу до влади націонал-соціалістів. Ранній період творчої діяльності Е. Юнгера припадає на час від Першої світової війни до встановлення нацистського режиму та утілює інтелектуальну рефлексію епохи періоду кризи класичного модерну. Слід зазначити, що погляди Е. Юнгера зазна-

вали певних суттєвих змін, оскільки його творчість співпала по часу зі значними вежами германської та світової історії. Е. Юнгер виступає як автор щоденників та есе Першої світової війни, потім – як публіцист націонал-революціонер (середина 1920-х), а наприкінці 20-х – на початку 30-х років ХХ сторіччя розкрив себе як визнаний сучасниками «діагност епохи». Дослідники доходять висновку, що «тотальна мобілізація» Е. Юнгера – це не що інше, як запропонований письменником-мислителем варіант «нового порядку», чітко усвідомлений ним варіант нового ладу життя. Те, що сучасний світ знаходиться на порозі змін, європейські мислителі усвідомлювали ще напередодні Першої світової війни. Специфіка есеїстики Е. Юнгера полягає у відсутності системності та аксіології, перевазі безпосереднього спостереження, гнучкості та сприйнятливості до історичних змін. Її центральною віссю є нібито безстороннє «діагностування епохи», проте Ернст Юнгер не мав на увазі винесення оцінки своєму часу або його критику, він прагнув «встати над історією» [11], схопити, так би мовити, «ядро» подій, зафіксувати зміни епохи ясно і точно: «Так же, як і ви, коли вивчаєте політику як мистецтво, можете не брати до уваги, чи є політика доброю або поганою, я не беру до уваги, стосовно якої області праця повинна мати сенс, і чи повинна вона мати будь-який сенс взагалі. Мій предмет розгляду – це процес і його закономірності» [7].

Сучасні вчені спостерігають два основних річища міфологізування майстрів слова ХХ ст.: власна вільна міфотворчість майстрів пера та більш безпосередня рецепція традиційного міфу. На нашу думку, творчість Е. Юнгера утілює перший варіант творчого ставлення до міфу та його художньо-філософськи модернізованого осмислення. Міфотворчість Юнгера відрізняється від рецепції традиційного міфу відстороненням від попередньо заданого ідейно-образного змісту, більшим ступенем умовності, вільним трактуванням образу та багатозначністю символів. Спираючись на міфологічний код, автор широко оперує індивідуально забарвленою символікою, за допомогою якої створюється інакомовна, значною мірою суб'єктивна картина світу. Установка на символізацію складала творче кредо письменника, про що свідчить щоденниковий запис: «...и даже хорошо, если останутся темные места, которые порой не под силу объяснить даже самому автору, именно они, как я со временем понял, нередко являются залогом позднейшего плодородия» (цит. по: [1: 246]).

Аналізуючи перший розділ щоденників Ернста Юнгера «Сади та дороги», ми дійшли висновку, що вони являють собою симбіоз рукопису та хроніки як дзеркала часу, та обробленого, «літературного» тексту, але позбавленого при цьому спрощеної стилізації чи суб'єктивності. Вже в самій назві «Сади та дороги» (в іншій версії «Сади та вулиці») відображаються два пласти реальності: сади у суто пасторальному сприйнятті, з неспішною, кропіткою, спостережливою роботою, яка, крім своїх плодів, надає оповідачу естетичне задоволення, та дороги-вулиці – сучасний світ у значенні антиномічно-урбаністичному. У пасторальній традиції антиномічний фон міфопоетичного пасторального світу створює нестилізована, навмисно необроблена реальність. У рамках зображальної системи Юнгера, як письменника ХХ ст., сади – «пасторальний світ» та дороги – «сучасний реальний світ» не протиставляються один одному, а співіснують в одній площині. Автор займає «надпозицію», беручи участь у подіях і разом з тим ніби спостерігаючи усе «осторонь»: «Ми живемо не цілком у світі, але й не повністю в нашому тілі – проте, одного дня частини, в яких ми існуємо всередині та зовні, буде додано одну до одної» [8, с. 73]. Технічна буденність сучасності переплітається з опоетизованим тлумаченням гуманістичного побуту, з плідним інтелектуальним дозвіллям, естетизованим спілкуванням з природою. Слідом за американською дослідницею Аннабель Паттерсон, яка окреслює два типи пасторалі, а саме «м'яку» (soft) та «жорстку» (hard) пастораль [9, с. 278–281], ми виділяємо дві основні площини, в яких розгортається оповідання у «Садах та дорогах». Перша пов'язана з традиціями античних буколів та стихією відпочинку та дозвілля. Ця пасторальна модальність

реалізується через «медитативне» спостереження за природою, без активного втручання в неї: «В глибині Хардта, де ще залишився подих самотності пралісу. Гроза, з блискавкою та сонячним сяйвом. ...Після таких годин мені дійсно важко заглиблюватися ще у справи; я поринаю у мрії... Самотність лісів настільки велична, схожа на вхід до святкового приміщення» [8, с. 130]. В межах «жорсткого пасторального коду» знаходять реалізацію основні доміанти перехідного часу: передчуття кризи та катастрофи, загибель існуючої культури, ескейпістські тенденції. Повсякденність зображається Е. Юнгером як ланцюг фактів, які підтверджують невідворотність катастрофи, що наближається: «Безлад світу у деякі дні здається майже непереборним, так що втрачаєш надію його приборкати. Тоді я приводжу в порядок письмовий стіл, білизну, садове знаряддя, хоча й з глибоким внутрішнім небажанням. Можливо, в цьому лежить й переконання, що все, що ми створюємо та збираємо, загине» [8, с. 64–65]. Аналіз показує, що звертаючись до поважного образотворчого модусу пасторалістики, Юнгер намагається у підтексті обґрунтувати вічні парадигми людського існування, безпосередньо вводючи до цього кола воєнну буденність та руйнацію як само собою зрозумілі, беззастережно наполягає на позачасовому смислі поточних подій.

У творах «У сталевих грозах» і «На мармурових скелях», які ми детально аналізували, письменник, використовуючи особистий досвід учасника бойових дій, пропонує знакову систему розстановки персонажів-символів (технократичний тип Солдата, стихійно-титанічний тип Робітника), за допомогою якої філософоповідач виважає і водночас ставить під сумнів можливість героїчного (Прометеевого) начала в нову, сучасну авторів епоху, філософські шукання якої уособлюють, як відомо, ніщєанство, а також соціопсихологію гештальтизму, настрої тотального нігілізму й зневіри у конструктивному началі, що було надзвичайно властиво добі руйнації традиційних моральних цінностей бюргерського суспільства. Міфологічний прошарок твору зосереджений навколо поетики деструкції. Знищення Лагуни у романі «На мармурових скелях» символізує загибель, але й разом з тим тріумф, початок, поєднаний з кінцем, тобто дійсний та невідворотний хід життя: «Es wird kein Haus gebaut, kein Plan geschaffen, in welchem nicht der Untergang als Grundstein steht, und nicht in unseren Werken ruht, was unvergänglich in uns lebt. Dies leuchtete uns in der Flamme ein, doch lag in ihrem Glänze auch Heiterkeit» («Не построи́ть дома, не созда́ть плана, в фундаменте которого не была бы заложена гибель, и не в наших трудах покоится то, что непреходяще живет в нас. Это нам открылось в огне, но в блеске его лежало также и что-то радостное») [5, с. 224]. Полум'я, в якому згорає місто, виступає як символ очищення, що дає надію на створення нового: «Wir sahen finstere Bilder im kalten Rauch, und dennoch lebte eine neue Zuversicht in uns» («Мы видели мрачные картины в холодном дыму, и все-таки в нас жила новая уверенность») [5, с. 227]. Таку саму ідею майже феніксового відродження через знищення Е. Юнгер реалізує і в есе «Робітник. Панування та гештальт», він пише: «В великой близости смерти, крови и земли дух приобретает более жесткие черты и более глубокую окраску. Над всеми слоями существования нависает более острая угроза – угроза того уже почти забытого голода, перед которым бессильно какое-либо хозяйственное регулирование и который ставит жизнь перед выбором – погибнуть или превозмочь... Там, где есть это понимание, вторжение стихийных сил представляется гибелью, которая, однако, таит в себе переход к дальнейшему. Чем сильнее и безжалостнее пламя уничтожает устоявшееся положение вещей, тем подвижнее, легче и беспощаднее будет новое наступление» [6]. Руйнація виступає не метою, а засобом для побудовання нової дійсності, рухом від знищення до творення. Образ Старшого Лісничого – один з найважливіших та провокативних у романі «На мармурових скелях», але й він реалізує юнгерівську тему руйнації неявно та неоднозначно, його зловісний сенс ми можемо знайти лише у глибокому підтексті твору. Переламні моменти історії є плідним ґрунтом для появи таких особистостей: «Страх

окутувал его, и я уверен, его силу следовало скорее искать в этом облаке страха, нежели в нем самом. Он мог действовать только в том случае, если вещи сами по себе начинали расшатываться...» [5, с. 55]. Діючи через власних агентів, повільно, але впевнено, зловісний керманіч просувається до своєї цілі, нерозбірливо використовуючи при цьому будь-які засоби: «Он отмерял страх малыми дозами, которые постепенно увеличивал и целью которых был паралич сопротивления» [5, с. 81]. Деякі критики вбачають в образі глухого до вимог моралі Старшого Лісничого відображення образу Гітлера, але масштаб узагальнення Юнгера дозволяє стверджувати, що це, скоріш, збірний образ лідера або вождя, адже багато хто з тих, хто стоїть біля витоків влади або наближені до них, мали та й зараз мають схожі типологічні риси. Технократія влади та її захоплення передбачає певну впізнавану схему: він «ненавидел плуг, зерно, лозу и домашних животных», йому «были противны светлое поселение и открытое человеческое существование» [5, с. 87], він «не любил также ни крестьянских усадеб, ни келий поэтов, ни вообще тех мест, где действовали обдуманно» [5, с. 88], тобто перед нами образ абсолютно темного начала. Але Юнгер тим не менше далекий від однозначності: темне начало не зображається як беззаперечно згубне, а одночасно поетизується, як поетизується і деструкція.

У процесі вивчення матеріалу ми переконалися, що наші висновки щодо неоміфологічного компоненту далеко не в усьому збігаються з роздумами і міркуваннями інших сучасних юнгерознавців. Тому зосередимося на цих відмінностях більш детально. П. Козловскі у своїй книзі «Міф про модерн: Поетична філософія Ернста Юнгера» інтерпретує у філософському ключі творчість Юнгера, трактуючи його твори, як епос століття та міфологію модерну, яку Е. Юнгер водночас створює і викриває.

З роману «У сталевих грозах» вимальовується важливий для авторської художньої системи світобачення філософський тип Солдата. За словами С. Вишинського, «Солдат есть воплощение технократического модерна и одновременно его прорыв, означающий надлом Нового времени, его приближение к «нулевой точке» абсолютного нигилизма, венчающей напряжение целой эпохи» [3]. Дослідник стверджує спадковість образу Робітника, який слідом за Солдатом утілює ідею «тотальної мобілізації», оскільки «идея и практика тотальности труда и мобилизации могли возникнуть только из опыта тотальности войны» [3]. На відміну від героя минулої епохи – бюргера, Робітник постає як уособлення стихійних, титанічних сил, що наближає його до ніщевської постаті Надлюдина. Юліус Евола зауважує, що, ведучи мову про «робітника», Е. Юнгер не має на увазі представника певного класу суспільства або «пролетарія», він використовує це поняття як символ нового типу людини, спроможної «обернуть в свою пользу все на первый взгляд разрушительные и опасные процессы последнего времени и преобразовать их в духовно формирующую силу» [4]. С. Вишинський підкреслює, що неоміфологічна фігура Солдата є синтезом традиційного воєнного ідеалу воїнської героїки взагалі та найсучаснішого типу бійця, «не только психологические, но и метафизические качества которого обусловлены современной технической организацией» [3]. Фігура Робітника стверджує перемогу Волі над Розумом, при цьому Розум не знищується, а лише скасовується його домінування, Воля «поглинає» та доповнює Розум, «розширений та поглиблений». Юнгерівський Робітник не заперечує Розум, а «отодвигая... ограничивающее и редуцирующее ratio, уравновешивает его иррациональным началом, воплощенным стихийной волей, одновременно имманентной трансцендентной ему, обоснованной в нем самом и устремленной к нему же...» [2]. Робітник є титаном, подібним до Прометея, О.В. Михайловський називає фігуру Робітника, який «приносит в жертву воле к власти себя и свои чувства», «геройко-нигилистичною». Спираючись на культурно-історичний досвід XIX ст., Е. Юнгер виражає і катастрофічність епохи XX ст., і ствердження нових форм життя і культури: гештальт Робітника і тотальної мо-

білізації виводяться як символи нової епохи. Він розуміє технічне перетворення світу як необхідний історичний період, потрібний для зняття протиріччя між природою та цивілізацією, передвіщаючи «восхождение духа к новым порядкам». Тобто ми більше схильні трактувати міфологічно забарвлений образ і системні побудовання Юнгера як спосіб пізнання невідворотних смислів життя та пошук життєствердження через відчуження й переоцінку, тоді як більшість сучасних дослідників не має на увазі ускладнену гносеологію авторського почерку, а намагається зрозуміти передусім ідейне або ідеологічне навантаження його міфотворчості, що теж важливо, але не відображає належним чином задуму та істинних шукань письменника. Ми показали, що письменник наближається до одвічного пра-епосу людського існування через різні міфологічні коди, серед яких взаємодіють пасторальний, воїнсько-героїчний та сучасний культурно-історичний.

Бібліографічні посилання

1. *Воропаев Е.* Несколько слов о романе и авторе. Послесловие переводчика / Е. Воропаев // Юнгер Э. На мраморных утесах. – М. : Наука, 1977. – С. 240–254.
2. *Вышинский С.* Традиция модерна. Эрнст Юнгер и не-Консервативная Революция [Эл. рес.] / С. Вышинский // *Politosophia*. – 2012. – Режим доступа : <http://politosophia.org/page/traditsia-moderna.html> .
3. *Вышинский С.* Эрнст Юнгер «в стальных грозах» Мировой войны Электронный ресурс / Святослав Вышинский // Гром побед и горечь поражений. К 100-летию Первой мировой войны : материалы Международной заочной научной конф. (Россия, Воронеж, 29 июля 2014 г.). – Воронеж : Воронежский гос. аграрный ун-т имени имп. Петра I, 2014. – С. 193–200. – Режим доступа : <http://politosophia.org/page/ernst-yunger-v-stalnyh-grozah-mirovoy-voynu.html>
4. *Эвола Ю.* «Рабочий» в творчестве Эрнста Юнгера [Электронный ресурс] / Ю. Эвола – СПб. : Владимир Даль, 2005. – 192 с. – Режим доступа : http://royallib.com/read/evola_yulius/rabochiy_v_tvorchestve_ernsta_yungera.html#9
5. *Юнгер Э.* На мраморных утесах / Э. Юнгер. – М. : ООО «Ад Маргинем Пресс», 2009. – 256 с.
6. Юнгер Э. Рабочий. Господство и гештальт [Электронный ресурс] / Э. Юнгер. – СПб. : Наука, 2000. – 539 с. – Режим доступа : http://www.e-reading.link/chapter.php/125865/24/Yunger_-_Rabochiii_Gospodstvo_i_geshtal%27t.html
7. *Ernst Jünger, Carl Schmitt* : Briefe 1930–1983 / Hrsg., kommentiert und mit einem Nachw. von Helmuth Kiesel. – Stuttgart : Klett-Cotta, 1999. – 893 S.
8. *Junger E.* Strahlungen I. / E. Junger. – Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG, München, 1988. – 496 S.
9. *Patterson A.* Pastoral and Ideologie. Virgil to Valery / A. Patterson. – Berkeley, Los Angeles, 1987. – 354 p.
10. *Pavese C.* Schriften zur Literatur / C. Pavese. – Berlin : Verlag Volk und Welt, 1980. – 5441 S.
11. Text+Kritik. Zeitschrift für Literatur. Ernst Junger. – München : Edition Text+Kritik, 1998. – № 105/106. – 167 S.

Надійшла до редколегії 23.03.2015 р.

УДК 821.112.2(436) – 31.09

Я. В. Ковальова

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ «БЕЗБОЖНА ЮНІСТЬ» ОДЬОНА ФОН ГОРВАТА

Висвітлено особливості жанрової концепції роману на сторінках прозового твору «Безбожна юність» австрійського письменника епохи Віденського модерну. Конгломерат ідей щодо обігравання жанрового канону на сторінках роману Одьона фон